

Асаблівасці моўнага афармлення публіцыстычнага тэксту

Сучасны публіцыстычны тэкст павінен адпавядаць усім патрабаванням моўнага афармлення, таму журналістам неабходна дакладна валодаць нормамі беларускай літаратурнай мовы, каб слова мела не толькі глыбокі змест, але і адпавядала правілам граматыкі і стылістыкі. На жаль, пры чытанні некаторых беларускамоўных выданняў складваецца ўражанне, што, ствараючы свае матэрыялы, аўтары карысталіся негалосным правілам: абы па-беларуску, а ўсё астатняе не так істотна. У выніку нехайнага стаўлення да ўжывання слова або сінтаксічнай канструкцыі ўзнікаюць памылкі. Спынімся на некаторых з іх.

На сённяшні дзень на «Камунарцы» працуе каля 400 чалавек ва ўзросце да 31 года, або 25% ад агульнай колькасці працуючых... «Камунарка» – сучаснае мадэрнізаванае прадпрыемства, якое з'яўляецца вядучым у сферы перапрацоўчай прамысловасці і своеасаблівым брэндам у выпуску кандытарскіх вырабаў («Настаўніцкая газета», 24.03.2016).

Плеаназм *на сённяшні дзень*, як мяркуе В.І.Іўчанкаў, «генетычна ўзыходзіць да рускай мовы: *сего* (старарускі ўказальны займеннік, функцыя якога дэйтывная – указанне на нешта, што знаходзіцца перад табой, сучасны адпаведнік – *гэты*) + *дня* (указанне на час у момант гутаркі – *сегодня*) + (*шнай*) + *день* (указанне на час у момант гутаркі – *сего дня день*)» [2, с. 56 – 57]. Даследчык звяртае ўвагу на той факт, што ў рускім маўленні ўжыванне *на сегоднешний день* вынікае з кніжна-пісьмовай традыцыі, а для беларускай мовы, якая мае літаратурна-размоўную традыцыю развіцця, такі плеаназм чужародны, наносны [2, с. 57]. Такім чынам, карэктны выраз – *на сёння*. Аднак у вузкім кантэксце тады двойчы паўторыцца прыназоўнік *на* (*На сёння на «Камунарцы»...*), і ў выніку створыцца немілагучнасць. Таўталогія *працуе, працуючых* – стылістычная памылка, якая дапаўняецца яшчэ і граматычнай – формай не характэрнага для беларускай мовы дзеепрыметніка *працуючых*. Такая ж форма (*вядучым*) ужываецца і ў наступным прыкладзе. Як зазначае А.А.Каўрус, «на сучасным этапе пазіцыю непрымання дзеепрыметнікавых формаў, неўласцівых беларускай мове, падтрымліваюць усё новыя аўтары – пісьменнікі, журналісты, вучоныя» [3, с. 105]. У кнізе «Да свайго слова. Пытанні культуры мовы» навуковец падстаўна згадвае моўную пазіцыю Кузьмы Чорнага, які наконт дзеепрыметнікаў у словазлучэннях *варкуючых* за

вакном галубоў, весела *сінеючае* неба пісаў: «А я вось са сваёй мовы выкараняю гэтакія формы і магу без іх выказаць беларускаю моваю, што хачу» [3, с. 104]. У адрозненне ад класіка беларускай літаратуры, журналісты, аднак, падобныя формы выкараняць не спяшаюцца. Таму чытаем:

Працуючая моладзь – гэта самая актыўная, самая значная частка нашага грамадства, якая толькі-толькі ўступіла ў дарослае самастойнае жыццё, скіравана на стварэнне і будаўніцтва сваёй краіны і якая імкнецца будаваць сваю працоўную кар’еру («Настаўніцкая газета», 24.03.2016).

Паўтлустым шрыфтам вылучаны і памылкі, звязаныя з немілагучнасцю і таўталогіяй. Як у наступным прыкладзе:

Акрамя таго, вядома, што многія адораныя і проста добра *наспяваючыя* вучні пакутуюць на перфекцыянізм – абвостранае імкненне да *дасканаласці* («Настаўніцкая газета», 12.04.2016).

Частай граматычнай памылкай СМІ з’яўляецца выкарыстанне неадпаведнай склонавай формы назоўнікаў пры дзеясловах з адмоўем *не*, напрыклад *не звяртаў увагу, не выканаў заданне* (трэба *не звяртаў увагі, не выканаў задання*). Як вядома, аб’ект мае форму роднага склону, калі пры пераходным дзеяслове ёсць адмоўе *не*. Гэтага правіла неабходна было б прытрымлівацца ў сказе: *Зараз, калі я ўжо доўжыла 1,5 года, я не задаю пытанні ўсім без разбору* («Настаўніцкая газета», 22.02.2016). Карэктная форма – *не задаю пытанняў*.

Граматычныя памылкі ўзнікаюць пад уплывам няправільнага выкарыстання формаў ступеняў параўнання прыметніка. Напрыклад, загаловак *Кітай становіцца бліжэйшым* («Настаўніцкая газета», 07.04.2016) або сказ *Для больш старэйшых вучняў вяроўка лёгка трансфармуецца ў ласэ оля аповедаў аб пакарэнні Амерыкі еўрапейскімі каланістамі* («Настаўніцкая газета» 02.04.2016).

У прыведзеным загатоўку ўжыта форма *бліжэйшы*. У мастацкай літаратуры, у тэкстах гутарковага і публіцыстычнага стыляў часам сустракаецца выкарыстанне формаў вышэйшай ступені параўнання для абазначэння гранічнай (самай высокай ці самай нізкай) ступені якасці прадмета, якое ўзнікла пад уплывам рускай мовы і называецца *элятывам* (ад лац. *elativus* ‘узвышаны’). Форма элятыва не характэрная для беларускай літаратурнай мовы, ёй адпавядаюць састаўныя формы. Таму карэктнае ўжыванне – *больш блізкі*. Варта памятаць, што простыя формы найвышэйшай ступені параўнання (напрыклад, *найбліжэйшы*) «звычайна экспрэсіўныя, таму яны павінны замяняцца састаўнымі формамі» [1, с. 128]. Такая замена абумоўлена, безумоўна, пэўным публіцыстычным жанрам. Форма *больш старэйшыя* лічыцца памылковай. У моўнай практыцы існуе такі апісальны спосаб утварэння складанай формы вышэйшай ступені параўнання, калі словы *куды, яшчэ* далучаюцца да прыметнікаў у

простай форме вышэйшай ступені, напрыклад, *куды прыгажэйшыя, яшчэ разумнейшы*. У прыведзеным сказе ў адносінах да вучняў можна было б выкарыстаць форму *старшы* (кантэкст *Для вучняў старшых класаў...*).

Выклікае прэрэчанне выкарыстанне ў вузкім кантэксце сказаў з аднолькавымі злучнікамі ці злучальнымі словамі паміж прэдыкатыўнымі часткамі. Складваецца ўражанне, нібыта аўтар валодае толькі адной схемай пабудовы сінтаксічных канструкцый:

Давайце глядзець на падзеі той вайны не вачыма імператараў і военачальнікаў, якія ставілі перад сабой пэўныя геапалітычныя мэты, а вачыма мясцовых жыхароў, якія воляй лёсу апынуліся ў эпіцэнтры крывавай бойні, якая разбурыла спрадвечны лад жыцця, прынесла смерць, рабаўніцтва, здзекі, гвалт. Прыкра, але да сённяшняга часу так і не вызначана колькасць загінуўшых тутэйшых жыхароў, колькасць спаленых хат і вёсак, колькасць сем'яў, якія сталі бежанцамі («Настаўніцкая газета», 24.03.2016).

Сказы прыведзенага ўрыўка складаназалежныя з даданымі азначальнымі часткамі, звязанымі з галоўнымі злучальнымі словам *якія*.

Вельмі часта ў разнастайных СМІ можна ўбачыць і пачуць слова *тычыцца*. Так, Ф.М.Янкоўскі ўзгадвае прыклад: *Што датычыцца бібліятэкі, то пра яе ні разу не ўспомнілі ў аддзеле культуры* («ЛіМ») [4, с. 40]. Мовазнаўца зазначае, што «і ў мове перыядычных выданняў варта было б аддаць перавагу спалучэнню *што (ж) да..., то (дык): Што ж да бібліятэкі, то пра яе ні разу не ўспомнілі ў аддзеле культуры*» [4, с. 40].

Мова публіцыстычных тэкстаў павінна быць узорнай, унармаванай, паколькі журналісцкі тэкст арыентуецца на шырокае кола чытачоў, сярод якіх школьнікі і студэнты. У многім дзякуючы СМІ яны спасцігаюць заканамернасці ўжывання беларускіх слоў, словазлучэнняў і сказаў. Таму патрабаванні павінны быць дастаткова высокімі не толькі да зместу публіцыстычнага матэрыялу, але і мовы.

Літаратура

1. Жаўняровіч, П.П. Стылістыка дзелавага маўлення і рэдагаванне службовых дакументаў: вучэб. дапаможнік / П.П.Жаўняровіч. – Мінск: РІПА, 2014. – 276 с.
2. Іўчанкаў, В.І. Дыскурс беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту: манаграфія / В.І.Іўчанкаў. – Мінск: БДУ, 2003. – 257 с.
3. Каўрус, А.А. Да свайго слова. Пытанні культуры мовы / А.А.Каўрус; пад агул. рэд. У.І.Куліковіча. – Мінск: РІВШ, 2011. – 344 с.
4. Янкоўскі, Ф.М. Гістарычная граматыка беларускай мовы / Ф.М.Янкоўскі. – Мінск: Выш. шк., 1989. – С. 31 – 41.